

допомога учням у пристосуванні до навчального середовища та просвітницька діяльність зі сторони учасників навчально виховного процесу. Учні, які добре адаптувалися у шкільному середовищі та мають нормальну самооцінку менш схильні стати учасниками булінгу. Учні які характеризуються низькою адаптацією та підвищеною тривожністю у шкільному колективі а також деструктивною самооцінкою, мають високу схильність стати учасниками цькування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія «Психологія». 2015. Вип. 35. С. 174 -187.
2. Ожйова О.М. Булінг. Шкільний булінг: поняття та основні форми. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*. Харків, НУА. 2015. С.158-163
3. Проблема шкільного булінгу серед підлітків URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/287324365.pdf> (дата звернення: 15.08.2023).

Вікторія ОЛЕКСЮК

кандидат психологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Юлія ТАРЕЄВА

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ УЯВЛЕНЬ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

На сучасному етапі політика нашої держави спрямована на входження до європейської співдружності. Прийняття європейських цінностей спрямовується на реалізацію принципів гендерної рівності в усіх сферах життя і забезпечення рівного доступу представників обох статей до виробничих, культурних, освітніх ресурсів. При цьому закономірно, що соціокультурні зміни спрямовані на

створення передумов для відповідності вітчизняної системи освіти вимогам європейського освітнього простору, що передбачає впровадження гендерних підходів у процес навчання і виховання підростаючого покоління. Визначені завдання виховання у хлопчиків і дівчаток поваги до прав і можливостей статі й вільного волевиявлення особистості, запобігання та протидія дискримінації для всіх учасників освітнього процесу актуалізують проблему вивчення особливостей гендерних уявлень у старшому дошкільному віці.

Аналіз наукової літератури показує, що різні аспекти формування гендерних уявлень у дошкільному віці вивчали О. Андрусик, Ф. Бацевич, Т. Говорун, Н. Городнова, Т. Дуткевич, О. Іванченко, О. Кікінеджи, В. Кравець, О. Марущенко, О. Петренко, І. Рогальська-Яблонська та ін. Проте обґрунтування чинників формування гендерних уявлень у старшому дошкільному віці є недостатнім.

Мета статті – обґрунтувати чинники формування гендерних уявлень у старшому шкільному віці.

Із гуманістичних позицій дошкільне дитинство виступає як самоцінний етап життя людини, як етап підготовки до наступного шкільного дитинства, а також період, протягом якого формуються провідні риси особистості дитини, які визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життєвого шляху. У цей період забезпечується загальний розвиток дитини, обумовлений змінами психічних процесів, їх якісними та структурними перетвореннями. Розвиток, досягнутий дитиною у дошкільному віці, слугує підґрунтям для набуття спеціальних знань, вмінь та навичок та формування стійких особистісних якостей.

У розвитку гендерних уявлень в дошкільників важливу роль відіграє соціальний чинник. Зокрема, в старшому дошкільному віці дитяча допитливість спрямовується на з'ясування причин появи дітей на світ та вивчення їхніх специфічних статевих ознак. В нормі «при визначенні дитиною статі оточуючих людей рівнозначну роль мають всі ознаки їхньої статевої приналежності (зовнішній вигляд, одяг, будова тіла та статеві органи)» [4, с. 13]. Важливо

враховувати, як стверджує вчений Т. Дуткевич, що «психосексуальні характеристики сучасних дошкільників знаходяться на етапі формування, і навіть незначні впливи у цей час можуть призводити до значних ефектів у наступному періоді» [7, с. 189].

Соціально-психологічний чинник також відіграє важливу роль у розвитку гендерних уявлень дошкільників. Так, О. Андрусик, О. Марущенко доводять, що під час спілкування дитини старшого дошкільного віку з однолітками, у першу чергу в статеворольових, «сімейних» іграх, котрі потребують виконання визначених ролей, нею апробується й закріплюється вибрана статева роль, яка відображає різні аспекти людських взаємин, в т. ч. сексуальних. Такі «сімейні» ігри, залежно від поінформованості дошкільників, можуть також відображати діапазон їхньої статеворольової поведінки – від наслідування поведінки батьків й до імітації статевого акту.

Важливо, що зі вступом до закладу дошкільної освіти в дитини з'являються нові зразки для наслідування й збільшується роль спілкування та соціальної, у т. ч. ігрової, взаємодії із однолітками. На цьому етапі, пише Ф. Бацевич, «типовими є розподіл дитячого колективу й протиставлення дітей один одному за статевими ознаками. Завдяки цьому антагонізму збільшуються вимоги до прояву мужності чи жіночості, виключаються компроміси в виборі статевої ролі» [47, с. 64].

Аналізуючи проблему формування гендерних уявлень у дітей старшого дошкільного віку, вчена І. Рогальська-Яблонська довела, що за організованого гендерного виховання спостерігається тенденція присвоєння дитиною статевої ролі: «від первинного усвідомлення статевої належності – до засвоєння визначених дорослими приписів – до формування уявлень про різницю статей – до засвоєння статевої ролі і статеворольового репертуару – до регулювання поведінки за статевою ознакою» [6, с. 43]. Слід враховувати, що на початку навчання в закладі дошкільної освіти дівчатка часто досягають більших, ніж хлопчики, успіхів завдяки більш диференційованій моториці та гарній поведінці. Підкреслюючи відмінності у поведінці й навчанні дітей різної статі, педагог ризикує, сприяючи фемінізації поведінки хлопчиків або провокуючи прояви

їхньої агресивності до дівчаток, а також формуючи у дівчаток зверхність щодо чоловічої статі й неповагу до маскулінних проявів поведінки.

У процесі формування гендерних уявлень у дітей старшого дошкільного віку істотну роль відіграє ігровий чинник, що виявляється в ігрових стосунках. Значну увагу приділяє ігровій діяльності, її важливого впливу на формування гендерних уявлень у дітей старшого дошкільного віку О. Іванченко [5]. Вона показала, що хлопчики краще виконують завдання, котрі вони вважають «чоловічими», а дівчатка краще справляються із «жіночими», на їхню думку, завданнями. При цьому хлопчики виявляють більше інтересу до завдання при матеріальному заохоченні, а дівчатка – при заохоченні успіху.

У процесі формування гендерних уявлень у дітей старшого дошкільного віку В. Кравець, Т. Говорун, О. Кікінеджи вважають доцільним є створення в просторі закладу дошкільної освіти гендерно сприятливого середовища, що базується на егалітарному підході. Під гендерно сприятливим розуміють «середовище, в якому уникають проявів упередженості та дискримінації за ознакою статі, а також присутня чутливість до гендерної ідентичності, гендерних аспектів самовираження іншої особистості; середовище, що підтримує і проповідує рівність прав і можливостей обох статей» [3, с. 121].

Вважаємо, що визначальними у створенні гендерно сприятливого середовища закладу дошкільної освіти є такі передумови:

- слід враховувати, що немає статево-відповідних видів діяльності, а освоєння різних занять залежить від індивідуальних інтересів, здібностей і мотивації самої дитини;

- у вихованні дітей вихователі повинні виходити із тези про рівні можливості статей та їхніх життєвих сценаріїв, в результаті чого формується розуміння, що майже усі професії можуть здобувати як дівчатка, так і хлопчики;

- неприпустимо протиставляти дітей за статевою ознакою під час ігор, навчання, у планах на майбутнє – і хлопчики, і дівчатка мають багато подібного й не так багато відмінного;

- доцільним є розвиток уміння дітей протистояти статево-рольовим

очікуваням і гендерним стереотипам, які можуть обмежити особистий розвиток дітей старшого дошкільного віку;

– важливо підтримувати дружнє співіснування дітей різних статей у гендерно сприятливому середовищі;

– в освітньому процесі слід урахувати, що хлопчики та дівчатка мають отримати однакове виховання в контексті виконання однакових соціальних ролей та включення їх до спільних видів діяльності.

Отже, формування гендерних уявлень у старшому дошкільному віці зумовлюється переважно соціальними та соціально-психологічними чинниками. Формування гендерних уявлень у хлопчиків і дівчаток відбувається в результаті засвоєння у родині, закладі дошкільної освіти, соціумі відповідних моральних норм і правил, які передбачають деякі відмінності у поведінці залежно від статі. Сучасний заклад дошкільної освіти відкриває нові можливості для формування гендерних уявлень у дітей старшого дошкільного віку, що передбачає уникнення виявів упередженості і дискримінації за статевою ознакою, дотримання принципів гендерної рівності, відсутність диференціації вимог щодо розвитку, навчання та поведінки дітей на підставі її приналежності до певної статі, та визначає необхідність створення умов для максимального розкриття інтересів та здібностей здобувачів дошкільної освіти у процесі педагогічної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Культурні аспекти статевого виховання дошкільників. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 5. С. 108–119.
2. Гендерні будні дошкілля : методичний посібник / за ред. О. Андрусик, О. Марущенко. Харків : Планета-Принт, 2020. 174 с.
3. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В.П. Кравець, Т.В. Говорун, О.М. Кікінеджи та ін. ; за наук. ред. В.П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2013. 448 с.
4. Городнова Н. Гендерний розвиток особистості. Київ : Шкільний світ, 2018. 128 с.

5. Гра як інструмент гендерної соціалізації дошкільника : методичні рекомендації по забезпеченню гендерної соціалізації дитини засобами гри / за ред. О. В. Іванченко. Кривий Ріг, 2017. 102 с.
6. Діти в соціокультурному просторі : гендерний аспект : монографія / за ред. І.П. Рогальської-Яблонської. Київ: Міленіум, 2021. 154 с.
7. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 484 с.
8. Петренко О.Б. Гендерна психологія : практикум : навчальний посібник. Рівне: РДГУ, 2012. 127 с.

Oksana FEDOR

The Teacher of English, Lyceum of Yabluniv, Ternopil region, Ukraine

INTEGRATION AS AN INNOVATIVE METHOD OF LESSON

The main goal of modern education is the formation of the basis for self-realization of the individual, which becomes possible under the condition of creating conditions for self-discovery, self-improvement and development of the student's creative potential. Many years of work experience of foreign and domestic scientists in the field of education gives reason to assert that the solution to the problems of personally oriented education and its effectiveness is connected with the integration of the content of education. Scientific studies prove that the integration of the content of education largely solves the problem of strengthening and preserving the physical health of schoolchildren, contributes to increasing motivation for educational activities.

Modernity is characterized by the integration of sciences, the desire to get the most accurate idea of the general structure of the world. Integration is an important condition of modern science and the development of civilization as a whole, because the current stage of scientific thinking is increasingly characterized by the desire to consider not individual, isolated objects, life phenomena, but their more or less broad unity. Integrated education enables free choice of content, topic, and techniques used in the process of student learning. The issue of integration of educational subjects in the institution of general secondary education is an actual problem that is being